

НЕГІЗГІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК БІЛІКТІЛІГІНІҢ МӘНІ

Узақбаева С.А.¹, п.ғ.д., профессор

Туганбаева Г.Е.², магистрант

^{1,2} Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

¹e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

²e-mail: tuganbayeva.90@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада коммуникация, біліктілік, коммуникативтік біліктілік, шеттілдік коммуникативтік біліктілік ұғымдарының мәні қарастырылады және оларға берілген ғалымдардың анықтамаларынан, құрылымынан түсінік беріледі.

Оқушылардың шеттілдік коммуникативтік біліктілігінің компоненттеріне (сөйлеу біліктілігі, тілдік біліктілік, әлеуметтік-мәдени біліктілік, компенсаторлық біліктілік) сипаттама беріледі.

Тірек сөздер: коммуникация, біліктілік, коммуникативтік біліктілік, шеттілдік коммуникативтік біліктілік, мәдениетаралық біліктілік, компенсаторлық біліктілік.

Қазіргі таңда көптеген адамдарға өзге ұлт өкілдірімен қарым-қатынасқа түсу қажеттілігі туындайды. Халықаралық қатынас тілінде сөйлей білу, адамның білім деңгейінің жоғары дәрежеде екендігін көрсететін ажырамас аспектісі болып табылады. Шет тілдерін оқып үйрену қазіргі заманда адам өмірінде маңызды. Кем дегенде бір шет тілінде сөйлеу, адамның танымын кеңейтеді, басқа халықтың мәдениеті мен әдет-ғұрпын білуге мүмкіндік береді. Шетел тілін меңгеруде коммуникативтік біліктілік маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік-мәдени және білім беру-кәсіби салаларының өмірлік жағдайларында қолдануға мүмкіндік беретін шеттілдік қарым-қатынас дағдыларының қалыптасуы, оқушылардың сөйлеу қабілеттерінің түзілуі жалпы орта мектептің оқу бағдарламасының жоспарына сай негізгі мақсаттардың бірі болып табылады. Коммуникативтік біліктіліктің қалыптасуы коммуникативтік дағдылар мен қабілеттердің дамуын жеткілікті деңгейде қамтамасыз ететін шешуші фактор болып келеді.

Әрине ағылшын тілін меңгеру өз елімен меңгеріліп отырған ел арасындағы мәдени ерекшеліктерді құрметтеуге, түсінуге және қабылдауға негізделуі керек. Оқытудың мектеп қабырғасы кезеңінен негізі қаланатын шеттілдік коммуникативтік біліктіліктің жоғары деңгейі алдағы уақытта оқушылардың қоғамға сәтті бейімделуіне мүмкіндік береді. Осы ретте мектеп мұғалімдердің алдында тек қана оқу материалдары мен бағдарламасын меңгертіп қана қоймай, шет тіл өкілдерінің пікірлеріне, мәдениеті мен тарихына құрметпен қарауды үйрету керек.

Қазірден бастап мектеп оқушыларына дұрыс бағыт-бағдар беру, жоғары әрі сапалы біліммен қамтамасыз ету арқылы, олардың коммуникативтік біліктілігін қалыптастыру – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып отыр. Себебі, бірнеше шет тілдерінде еркін сөйлей

де, жаза да білетін адам бәсекеге қабілетті тұлға болатыны белгілі, сол арқылы біз бәсекеге қабілетті мамандарды өсіреміз, біліммен шындаймыз. Ол қазіргі нарық және заман талабы. Осы ретте, бірінші Президентіміз Н.Ә. Назарбаев: «Қазір біз балаларымыз қазақ тілімен қатар орыс және ағылшын тілдерін де белсенді меңгеру үшін жағдай жасауға шаралар қабылдап жатырмыз. Үштілділік мемлекеттік деңгейде ынталандырылуы керек», - деген болатын 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Халыққа Жолдауында [1].

Сонымен қатар, шет тілін үйретудің басты мәселелерінің бірі – тілдің коммуникативтік қызметін дамыту және шет тілдерін меңгеруге оқушыларды ынталандыру. Коммуникативтік біліктілік ол негізгі біліктіліктердің қатарына кіреді және оның адам өмірінде маңызы зор, сондықтан коммуникативтік біліктілікті қалыптастыру мектеп жасынан бастап қолға алыну қажет.

Ең алғаш 13 ғасырда «to communicate» – «қарым-қатынас жасау» термині «to have a common channel of passage» - «ортақ болу» деген мағына білдірді, ал 14 ғасырда сол түбірден «communication» - «қатынас, байланыс» және «communicative» - «қарым-қатынасқа әзір немесе коммуникабельді» сөздері пайда болды, ал 16 ғасырда «to communicate» сөзі «to give a share of, share in, receive», яғни «бөлісу, қабылдау, қарым-қатынас құру» деген мағыналарға ие болды.

1960 жылдардың соңы мен 1970 жылдардың басында батыстың білім кеңістігінде біліктілікке бағытталған оқу пайда болды. Еуропа Кеңістігі өмірге қажетті маңызды 5 біліктілікті анықтады:

- әлеуметтік және саясаттық біліктіліктерге қатысты, яғни түсініспеушіліктер туындаған жағдайда оны күш қолданбай шешуге жол іздеуді өз мойнына алу және жауапкершілікпен қарау, демократиялық партиялардың қызметі мен дамуына үлес қосу.

- көпұлттылық қоғамының өміріне қатысты біліктіліктер, яғни расизм және ұлттар арасында бөлініспеушілік мәселелерін шешетін, жастарды мәдениетаралық біліктіліктермен қамтамсыз ету арқылы бір-біріннің тілдерін, мәдениеттерін сыйлауға және құрметтеуге жетелеу.

- жұмыста және қоғамдық өмірде маңызды деп табылатын ауызша және жазбаша сөйлеу қабілеттерін анықтауға арналған біліктіліктер. Осы топқа шет тілдерін меңгеру де жатады.

- жаңа ақпараттарды игерумен байланысты біліктіліктер. Жаңа технологияларды меңгеру, оларды қолдану және түсіну.

- жеке не қоғамдық өмірде оқуға және үйренуге талпындыру біліктіліктері.

Адамның қызметтік және қоғамдық өмірінде өте маңызды орын алатын «коммуникативтік біліктілікті» алғаш рет ғылымға 1972 жылы американдық ғалым Делл Хаймсендірген болатын. Коммуникативтік біліктілікке беретін ғалымдардың анықтамалары да бірізді емес. А.В.Мудриктің пікірінше, «коммуникативтік біліктіліктердің қалыптасуы сұхбаттасушыларды әңгімелесуші ретінде қабылдау және қарым-қатынас барысында бір-бірін дұрыс ұғыну арқылы байқалады» [5]. Осы тұжырымдаманы сипаттай отырып, Н.В. Кузьмина коммуникативтік

біліктілікті «байланыс орнату, эмоционалды позитивті қатынас құру, серіктесті тыңдау және түсіну, тыңдаушылар назарын басқару қабілеті» сияқты дағдылармен толықтырады [6].

Е.П. Абдуразякованың пікірінше, «шеттілдік коммуникативтік біліктілік белгілібірдеңгейдеқарым-қатынас техникасын, сәйкес нормалар мен мінез-құлық стеротиптерін игеру». Сонымен қатар бұл біліктілік оқушылардың танымдық-эмоционалды дамуымен тығыз байланысты. Шеттілдік коммуникативтік біліктіліктің келесі компоненттерін береді:

- сөйлеу біліктілігі;
- тілдік біліктілік;
- әлеуметтік-мәдени біліктілік;
- компенсаторлық біліктілік;
- оқу-танымдық біліктілік [7].

В.В.Сафанованың пікірінше, «шеттілдік коммуникативтік біліктілік – тіл, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени білімді, дағдыларды, іскерлікті меңгерудің белгілі бір деңгейі». Ол біліктіліктер компоненттеріне тілдік, сөйлеу, компенсаторлық және әлеуметтік-мәдени біліктіліктерді жатқызады [8]. Коммуникативтік біліктілік құрылымының дәл осы үлгісін М.З. Биболетова ұсынады:

- сөйлеу біліктілігі – сөйлеу әрекетінің негізгі 4 дағдылары (сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу) арқылы коммуникативті дағдылардың қалыптасуы.

- тілдік біліктілік – меңгеріліп отырған тілдің өзіне тән тілдік ерекшеліктерін; ой, пікірлерді ана тілі мен шет тілінде жеткізу тәсілдерін; негізгі мектеп бағдарламасы мен қарым-қатынас жағдайларына сай таңдалған тақырыптарды жаңа тілдік құралдар (фонетикалық, орфографиялық, лексикалық, грамматикалық) арқылы меңгеру.

- әлеуметтік-мәдени (мәдениетаралық біліктілік) – негізгі мектеп оқушыларының психологиялық жас ерекшеліктері мен олардың қызығушылықтарына сай тақырыптарда меңгеріп отырған тілдің мәдениетімен, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерімен танысу.

- компенсаторлық біліктілік – ақпаратты жеткізу және алу мақсатында тілдік құралдардың тапшылығы кезінде жағдайдан шығу дағдыларын дамыту[9].

Бүгінгі таңда көптеген ғалымдар М.З. Биболетованың берген шеттілдік коммуникативтік біліктілік құрылымын ұстанады, өйткені негізгі мектеп оқушыларының ОӘЖ (оқу-әдістемелік кешенінде) осы құрылым берілген.

Негізгі орта білім беруге арналған «Ағылшын тілі» пәнінің деңгейлік курсы білім алушыларды жалпыеуропалық тілді меңгеру деңгейлеріне сәйкес дайындауға арналған:

- 1) 5-сынып – А2 (ортадан төмен);
- 2) 6-сынып – А2 (ортадан жоғары);
- 3) 7-сынып – В1 (төмен);
- 4) 8-сынып – В1 (орта).

Осыған орай, негізгі мектепте шетел тілін оқып үйрену келесі

мақсаттарға жетуге бағытталған:

- сөйлеу, тілдік, әлеуметтік-мәдени, компенсаторлық біліктіліктерді қамтитын аспектілермен ұштастыра отырып, шетел тілінің коммуникативтік біліктілігін дамыту;

- оқушылардың білім, білік, дағдыларының біртұтас жүйесін қалыптастыру, басқаша айтқанда, қазіргі білім үшін шешуші болып табылатын маңызды біліктерді қалыптастыру. Бұл маңызды біліктілік болып коммуникативтік білік болып табылады.

Сонымен, негізгі мектепте «ағылшын тілі» пәнін оқу барысында оқушы мынандай біліктілікті меңгеруі қажет:

1. Өзін ауызша және жазбаша сөйлеуде көрсету, жеке хаттар мен құттықтаулар жазу, өтініштер және түйіндемелерді рәсімдеу, сауалнамалар мен бланкілерді толтыру;

2. Шетел тілінен меңгерген білімдерін, басқа ұлт өкілдерімен сөйлесу барысында тиімді пайдалану: оларға өзінің мектебі, сыныптастары, достары, отбасы, елі туралы айтып беру;

3. Монолог, диалог, оқу, жазу сияқты сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлеріне ие болу;

4. Шетел тіліндегі қарапайым сөздерді дұрыс қабылдауға дағдылану;

5. Оқылатын шетел тілінің сөздеріне екпінді дұрыс қою, сөйлемді мағыналық топтарға бөлу, сөйлемнің әр түрін дұрыс интонациялау;

Сондай-ақ, «ағылшын тілі» пәнін оқу нәтижесінде оқушы білуі керек:

1. Өз елінің және шетел тілінің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін;

2. Меңгеріліп отырған шетел тіліндегі сөздерді қалыптастырудың негізгі жолдарын, мақалаларды, тұрақты сөз формаларын, модальді етістіктерді қолдану ережелерін;

3. Сөйлемде жай, құрмалас және күрделі сөйлемдердің, ең көп кездесетін тұрақты және тұрақсыз етістіктердің, фразалық етістіктердің және қазіргі және өткен шақтардың қолданылу ерекшеліктері мен жағдайларын;

4. Сын есімдер мен үстеулерді салыстыру дәрежелерін қалыптастыру ережелерін, сұраулы сөйлемдердің барлық түрлерін құру ережелерін және т.б.

Жоғарыдағы айтылғанның бәрі шеттілдік коммуникативтік біліктіліктің негізгі мектеп оқушылары үшін аса қажетті екенін дәлелдейді. Шеттілдік коммуникативтік біліктілікті меңгерген, яғни өзге ұлт өкілдерінің мәдениеті мен тілдік ерекшеліктерін, фонетикалық, лексико-грамматикалық дағдылары мен сөйлеу қабілеттерін меңгерген оқушы олармен қарым-қатынасқа еркін түсе алады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2012 жылғы 14 желтоқсан. Режим доступа: <https://bilim-all.kz/article/4630-Ush-tildi-bilu-%E2%80%93-zaman-talaby>. [Дата обращения 17.11.2020].

[2] Chomsky N. Language and thinking. М.: MSU publishing house, 1972. - P. 122

[3] Hymes, D. On Communicative Competence. In J. B. Pride and J. Holmes (eds.),

- [4] Sociolinguistics. - Harmonds worth:Penguin Books, 1972. - pp.269-293.
- [5] Тер- Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. - М.: Слово, 2000. – 624с.
- [6] Мудрик А.В. Коммуникативная культура личности / Базовая культура личности: теоретические и методические проблемы: сб. науч. тр. /Школа.– М., 2009.– С. 56–67.
- [7] Кузьмина Н.В. Особенности коммуникативной деятельности педагога // Казанский педагогический журнал.– 2008.– № 28.– С. 26–37.
- [8] Абдуразякова, Е.П. Иноязычная коммуникативная компетенция как одна из составляющих личностной и профессиональной характеристик современного специалиста //Вектор науки ТГУ, 2010. – С. 350 – 352.
- [9] Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж: ИСТОКИ, 1996. – 239 с.
- [10] Биболетова М.З., Грачева Н.П., Соколова Е.Н., Трубанева Н.Н. Примерные программы среднего общего образования.– М.: Просвещение,2005. - 59 с.

REFERENCES

- [1] Qazaqstan Respwblıkasınıñ Prezıdenti N.Ä. Nazarbaevtiñ Qazaqstan xalqına Joldawı. (Address of the president of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan). 2012 jılǵı 14 jeltoqsan. Rejım dostwpa: <https://bilim-all.kz/article/4630-Ush-tildi-bilu-%E2%80%93zaman-talaby>. [Data obraşçeniya 17.11.2020]. [in Kaz]
- [2] Chomsky N. Language and thinking. M.: MSU publishing house, 1972. - P. 122
- [3] Hymes,D. On Communicative Competence. In J. B. Prideand J. Holmes (eds.), Sociolinguistics. - Harmonds worth:Penguin Books, 1972. - pp.269-293.
- [4] Ter-Minasova S.G. YAzyk i mezhkul'turnaya kommunikatsiya. (Language and intercultural communication). - M.: Slovo, 2000. – 624p. [in Rus]
- [5] Mudrik A.V. Kommunikativnaya kul'tura lichnosti (Communicative culture of the individual) //Bazovaya kul'tura lichnosti: teoreticheskiye imetodicheskiye problemy: sb. nauch. tr. /Shkola.– М., 2009.– P. 56–67. [in Rus]
- [6] Kuz'mina N.V. Osobennosti kommunikativnoy deyatel'nosti pedagoga (Features of the teacher's communicative activity). Kazanskiy pedagogicheskiy zhurnal.– 2008.– № 28.– P. 26–37.7. [in Rus]
- [7] Abdurazyakova, Ye. P. Inoyazychnaya kommunikativnaya kompetentsiya kak odna iz sostavlyayushchikh lichnostnoy i professional'noy kharakteristik sovremennogo spetsialista (Foreign language communicative competence as one of the components of the personal and professional characteristics of a modern specialist). Vektor nauki TGU, 2010. – P. 350 – 352. [in Rus]
- [8] Safonova V.V. Izucheniye yazykov mezhdunarodnogo obshcheniya v kontekste dialoga kul'tur i tsivilizatsiy. (Learning the languages of international communication in the context of the dialogue of cultures and civilizations). – Voronezh: ISTOKI, 1996. – 239 p. [in Rus]
- [9] Biboletova M.Z., Gracheva N.P., Sokolova Ye.N., Trubaneva N.N. Primernyye programmy srednego obshchego obrazovaniya. (Sample programs of secondary general education).– М.: Prosveshcheniye,2005. - 59 p. [in Rus]

СУЩНОСТЬ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ

Узакбаева С.А¹, д.п.н., профессор

Туганбаева Г.Е², магистрант

^{1,2} КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,

¹e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

²e-mail: tuganbayeva.90@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматривается сущность понятий компетенция, коммуникативная компетенция, иноязычная коммуникативная компетенция и описываются определения выдвигаемые учеными на данные понятия, характеризуются компоненты иноязычной коммуникативной компетенции учащихся основной школы (речевая компетенция, лингвистическая компетенция, социокультурная компетенция, компенсаторная компетенция).

Ключевые слова: коммуникация, компетенция, коммуникативная компетенция, иноязычная коммуникативная компетенция, межкультурная компетенция, компенсаторная компетенция.

THE CONTENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Uzakbayeva S. A¹., d.p.s., professor

Tuganbayeva G. E²., master student

^{1,2} Ablai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan

¹e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

²e-mail: tuganbayeva.90@mail.ru

Abstract. This article discusses the essence of the concepts of competence, communicative competence, foreign language communicative competence and describes the definitions put forward by scientists, characterizes the components of the foreign language communicative competence of secondary school students (speech competence, linguistic competence, sociocultural competence, compensatory competence).

Keywords: communication, competency, communicative competence, foreign language communicative competence, intercultural competence, compensatory competence.

Статья поступила 14.11.2020